

החקלאות

1. קווי ההתפתחות העיקריים

בשנת תש"ל גדל התוצר החקלאי הנקי במחירים קבועים ליצור, ב-3.8 אחוזים (לוח י"1), לאחר גידול מתון של 2.1 אחוזים בתשכ"ט ויציבות בתשכ"ח. התפוקה החקלאית, הכוללת מוצרי ביניים מן החקלאות, גדלה בתש"ל, במחירים קבועים ליצור, אף בקצב מהיר יותר — 5.7 אחוזים, לעומת 2.6 אחוזים אשתקד.

הגידול המתון בתוצר הריאלי בתש"ל, בהשוואה לגידול התפוקה הריאלית, מוסבר בעיקר על רקע העובדה, שבתש"ל, כמחצית מהגידול בתפוקה נובעת מגידול בתפוקת ענפי בעלי החיים, בהם מרכיב התוצר בתפוקה נמוך יחסית לגידולים הצמחיים, ואילו בתשכ"ט תרמה תפוקת בעלי החיים לתוספת התפוקה רק 25 אחוזים. גם הבצורת ששררה בתש"ל — זו השנה השלישית ברציפות — תרמה לבלימת הגידול הריאלי בתוצר בהשוואה לתפוקה, וזאת באמצעות הגידול המהיר בתשומת המספוא הקנוי והמים — אלה גדלו בתש"ל בקצב מהיר יותר מזה המתחייב מגידול תפוקת ענפי בעלי החיים והשטח המעובד בשלחין.

השפעתה הבולמת של הבצורת התבטאה גם בגידול התפוקה — דבר המשתקף בעובדה שהתפוקה החקלאית הריאלית למעט מוצרי ביניים (שהם הנפגעים העיקריים בשנת בצורת), גדלה בקצב מהיר יותר מסך התפוקה; היא גדלה ב-6.3 אחוזים לעומת 2.3 אחוזים אשתקד.

בשנת תש"ל, נמשכה מגמת הגידול המהיר ביצוא החקלאי האחר, למעט הדירים. מגמה זו החלה עוד לפני מספר שנים והתבטאה בשיעור גידול ריאלי של 11.6 אחוזים בממוצע שנתי, במשך החומש האחרון (בהשוואה לגידול של כ-5 אחוזים בסך התפוקה החקלאית). בתשכ"ט נטל היצוא החקלאי האחר כ-78 אחוזים מסך תוספת התפוקה במחירים קבועים, ובתש"ל 26 אחוזים. זאת, כאשר משקלו של יצוא זה בסך התפוקה החקלאית היה פחות מ-5 אחוזים בתשכ"ח והגיע לקרוב ל-8 אחוזים בתש"ל.

שיעורי הגידול ביצוא החקלאי האחר ועליית משקלו בסך התפוקה החקלאית, משקפים את מאמצי המדיניות החקלאית לפרוץ את מגבלת השיווק לשוק המקומי, על ידי הפניית חלק ניכר מתוספת ההיצע ליצוא, ובכך לאפשר את המשך הצמיחה של התוצר והתפוקה בענף החקלאות. ואכן, נראה, שבמחצית השנייה של שנות השישים, מסתמנת מגמת התייצבות בקצב הגידול הריאלי של התוצר והתפוקה בחקלאות¹ — הגם שעל רמה מתונה של כ-5-7 אחוזים — לאחר שבמשך המחצית השנייה של שנות החמישים ובמחצית הראשונה של שנות השישים, חלה האטה מתמדת בשיעורי הגידול הריאליים של התפוקה והתוצר בחקלאות² (ראה דיאגרמה י"1).

התייצבות קצב צמיחת התוצר והתפוקה בחקלאות התבטאה גם בשינוי שחל במגמת

¹ ראה דיון מפורט בהתייצבות מגמת הצמיחה של התוצר והתפוקה בחקלאות בסעיף 22 להלן.

² על הסיבות שגרמו לתהליך האטה קצב הצמיחה בחקלאות בתקופה הנידונה, ראה: בנק ישראל דין וחשבון לשנת 1966 ע' 225-228.

החשבון השוטף של החקלאות, ותשכ"ט ותש"ל

העלייה או הירידה (-) מתשכ"ט לתש"ל			הערך במחירים שוטפים		
במחיר	בכמות	בערך	תש"ל	תשכ"ט*	
(אחוזים)			(מיליוני ל"י)		
-0.1	5.7	5.6	2,029.3	1,922.4	1. התפוקה הכוללת במחירים ליצרן
4.3	-1.1	3.1	164.9	159.9	2. פחות : תשומת ביניים מהחקלאות
-0.5	6.3	5.8	1,864.4	1,762.5	3. התפוקה החקלאית במחירים ליצרן
-2.7	4.1	1.3	104.5	103.2	4. פחות : סובסידיה לתפוקה **
-0.4	6.4	6.1	1,759.9	1,659.3	5. התפוקה החקלאית במחירי שוק
2.0	9.4	11.6	791.6	709.1	6. פחות : תשומה קנויה מסקטורים אחרים
-2.3	4.2	1.9	968.3	950.2	7. התוצר החקלאי במחירי שוק
8.4	6.9	15.9	153.7	132.6	8. פחות בלאי
-4.0	3.8	-0.4	814.6	817.6	9. התוצר החקלאי הנקי במחירי שוק
-2.7	4.1	1.3	104.5	103.2	10. בתוספת : סובסידיה לתפוקה
-3.9	3.8	-0.2	919.1	920.8	11. התוצר החקלאי הנקי במחירים ליצרן
—	—	129.1	23.6	10.3	12. פיצויי בצורת, נזקי טבע וכו'
—	—	1.2	942.7	931.1	13. ההכנסה הכוללת מהחקלאות
—	—	12.1	239.5	213.6	14. פחות : שכר עבודה לשכירים
—	—	11.1	70.0	63.0	15. פחות : ריבית ודמי חכירה
—	—	-3.3	633.2	654.5	16. הכנסות בעלי המשקים מן החקלאות

הערות : שיעורי השינוי חושבו על בסיס נתונים לא מעוגלים.

* נתונים מתוקנים.

** השינוי ב"כמות" משקף את השינוי הריאלי בתפוקה הנתמכת. השינוי ב"מחיר" משקף את השינוי בשיעור הממוצע של התמיכה ליחידת תפוקה נתמכת.

המקור : הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.

ההשקעות, למעט ייעור, בחקלאות — מירידה מתמדת במשך כל התקופה שבין שנת 1958 לשנת 1966, למגמת גידול ריאלי החל משנת 1967 ואילך. מגמה זו אף השתקפה בהחשת הגידול במלאי ההון הגולמי הריאלי בשנת 1970, לאחר שבמשך מרבית שנות השישים הואט קצב גידולו. בשנת תש"ל, נמשך הגידול הריאלי, ובקצב מהיר יותר, בתפוקת הענפים הצמחיים — 5.6 אחוזים לעומת 4.4 אחוזים אשתקד, ובתפוקת בעלי-החיים — 6.9 לעומת 1.5 אחוזים בתשכ"ט. עיקר הגידול הריאלי בתפוקת הענפים הצמחיים מקורו בגידול המהיר שחל בתפוקת ענף ההדרים.

יצוא ענף זה, גדל בתש"ל ב-15.7 אחוזים במחירים קבועים, גידול שהיה מלווה בירידת מחירים חריפה בשיעור של כ-14 אחוזים בקירוב, כתוצאה מהגידול הניכר בהיצע ההדרים של כל המדינות המייצאות.

ירידת המחירים ליצרן בענף ההדרים, שהיתה מלווה בעליות מתונות בלבד במחירי מוצרים אחרים ליצרן בשוק המקומי — לתצרוכת ולתעשייה — הביאה בתש"ל לירידה של 0.1 אחוז במחירי התפוקה.

הירידה במחירי התפוקה ביחד עם עליית מחירי התשומות הקנויות והבלאי הביאו, בשנת תש"ל, לירידת מחירי התוצר החקלאי הנקי ליצרן בשיעור של 3.9 אחוזים. כתוצאה מכך, ירדה ההכנסה הנובעת מענף החקלאות (התוצר החקלאי הנקי במחירים ליצרן) בשנת תש"ל בשיעור של 0.2 אחוז, למרות שבמחירים קבועים גדל התוצר הנקי ב-3.8 אחוזים. ההכנסה הכוללת בחקלאות גדלה בתש"ל ב-1.2 אחוזים, לאחר שתשלומי פצויי בצורת ונזקי

טבע גדלו בשנה זו בכ-129 אחוזים בקירוב, כתוצאה מהבצורת, ממחלת הניקסל ופגעי טבע אחרים, אשר אירעו בחלקם בתש"ל ובחלקם בתשכ"ט—אך הפיצוי עבורם נעשה בפיגור, רק בתש"ל.

העלייה המתונה בהכנסה הכוללת מהחקלאות, ולעומתה—הגידול המהיר בתשלומי שכר לשכירים ותשלומי ריבית ודמי חכירה (12.1 ו-11.1 אחוזים בהתאמה) הביאו לירידת הכנסות בעלי המשקים מן החקלאות בשיעור של 3.3 אחוזים. ירידה זו באה לאחר שבשנתיים האחרונות היו עליות של 6 ו-5.3 אחוזים בהתאמה בהכנסת בעלי המשקים מן החקלאות.

כל הירידה בהכנסות היתה מנת חלקו של ענף הפרדסנות. מחירי תפוקתו ביצוא ירדו, כאמור, בתש"ל בשיעור של 13.9 אחוזים, וגרמו לירידה ממוצעת של כ-28 אחוזים בהכנסות בעלי הפרדסים. בענף החקלאות למעט הדירים, עלתה בשנת תש"ל הכנסת בעלי המשקים מן החקלאות בשיעור של כ-2.5 אחוזים.

היקף התמיכות לחקלאות עלה בתש"ל ב-9 אחוזים, אך כמעט את כל העלייה מסביר הגידול המהיר בתשלומי פיצויי בצורת ונזקי טבע.

בתמיכות לגורמי ייצור גמשכה מגמת הצמצום אך היא התבטאה בתש"ל בשוליים בלבד, מאחר שמדיניות צמצום הסובסידיות לגורמי ייצור מועסקים בחקלאות הופעלה רק בסוף השנה (אוגוסט 1970) והיא תמצא את מלוא ביטוייה רק בשנת תשל"א.

היקף התמיכות הישירות לתפוקה גדל בתש"ל באחוז אחד בלבד, והוא משקף עלייה ריאלית בתפוקה הנתמכת בשיעור של 4.1 אחוזים, בעוד ששיעור התמיכה הממוצעת ליחידה תפוקה נתמכת ירד בתש"ל ב-2.7 אחוזים, לאחר ירידה של 4.5 אחוזים בתשכ"ט. גם ביחס לתמיכות הישירות לתפוקה לא באה מדיניות הממשלה, שהופעלה באוגוסט 1970, לבטוייה המלא, מאחר שהיא הופעלה כחודש לפני סיום השנה החקלאית, והיא תמצא את מלוא ביטוייה בשנת תשל"א.

בכמות התשומות הקנויות מסקטורים אחרים, נרשמה בתש"ל עלייה מהירה בשיעור של 9.4 אחוזים, לאחר גידול מתון של 1.7 אחוז אשתקד. עלייה זו מוסברת, כאמור, בעיקר על ידי הגידול המהיר בתשומת המספוא הקנוי והמים—אלה גדלו הן בגלל עלייה בתפוקת בעלי החיים ושטח השלחין, והן כתוצאה מהשפעת הבצורת. כן עלו תשומות חומרי האריזה וההובלה שגדלו בקצב מהיר בעקבות הגידול המהיר ביצוא. תשומת העבודה, כפי שהיא נמדדת בסקרי כוח אדם במונחי שעות עבודה, המשיכה לרדת בתש"ל בשיעור של 2.3 אחוזים, לאחר שיעור ירידה דומה אשתקד. הפריון הכולל גדל בתש"ל בשיעור 2.4 אחוזים, לאחר גידול של 2.3 אחוזים בתשכ"ט, ואילו פריון גורמי הייצור גדל ב-4.4 אחוזים, לאחר שיעור גידול דומה אשתקד.

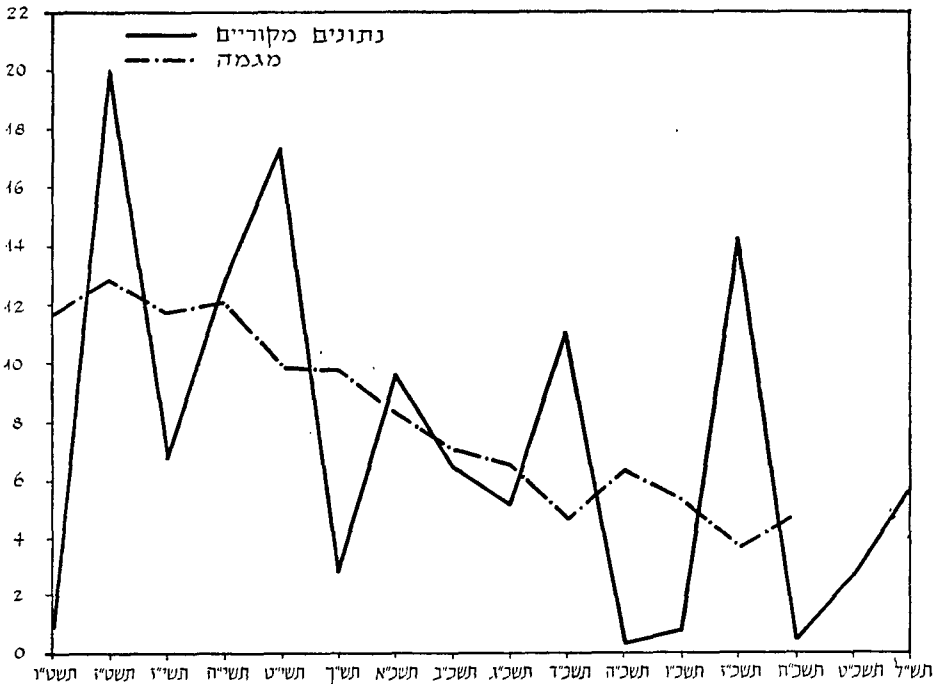
2. התפוקה

א. התפוקה הריאלית

בשנת תש"ל הוחש קצב הגידול הריאלי של התפוקה הכוללת מוצרי ביניים מהחקלאות, והגיע ל-5.7 אחוזים, בהשוואה ל-2.6 אחוזים בלבד בתשכ"ט. ההחשה בקצב הגידול הריאלי התבטאה הן בהיצע תפוקת ענפי בעלי החיים—גידול של 6.9 אחוזים, לעומת 1.5 אחוז אשתקד—והן בתפוקת הענפים הצמחיים 5.6 אחוזים, לעומת 4.4 אחוזים אשתקד.

את החשת קצב הגידול הריאלי בתפוקה בתש"ל לעומת תשכ"ט יש לראות אמנם על רקע ההתפתחויות המאפיינות את שנת תש"ל בהשוואה לקודמתה, כפי שיפורט להלן. אך בצד השוואה זו, מן הראוי לציין, כי מסתמנת כנראה התייצבות במגמת קצב הגידול הריאלי של התפוקה החקלאית—הגם שעל רמה מתונה של 5-7 אחוזים לשנה, זאת לאחר שבמשך מרבית שנות השישים נרשמה מגמת האטה בקצב הצמיחה של התפוקה החקלאית (ראה דיאגרמה מס' 1).

השינויים הריאליים בתפוקה החקלאית הכוללת, תשמי"ז עד תש"ל

* המגמה מחושבת על בסיס ממוצע נע חמש שנים.

שיעורי הגידול ירדו מ-12-13 אחוזים לשנה בממוצע, בסוף שנות החמישים, ל-8-10 אחוזים במחצית הראשונה של שנות השישים, ול-4-7 אחוזים במחצית השנייה של שנות השישים. התייצבות קצב הגידול של התפוקה החקלאית על רמה מתונה של 5-7 אחוזים בשנה; באה לאחר שבמשך מרבית העשור החולף, עברה החקלאות שינויים מבניים שהתבטאו בהתאמת סל התפוקות המיועדות בחקלאות לקצבי הגידול בביקושים הסופיים, תוך התאמת סל זה למגבלות גורמי הייצור המועסקים בחקלאות. התאמה זו התבטאה בהאטת קצב גידול ההיצע לשוק המקומי לתצרוכת, לאחר שקצב גידול הביקוש בשוק זה הוא; כאשר במקביל, נעשים מאמצים להגדלת חלקה של התפוקה המיועדת ליצוא ולתעשייה. בשנים האחרונות גדל הביקוש למוצרי חקלאות בשוק המקומי לתצרוכת, בקצב שנתי ממוצע של כ-4.5-5.5 אחוזים לשנה (שיעור גידול זה מתחייב מגמישות הכנסה מצרפית למוצרי חקלאות המיועדים לתצרוכת של 0.4-0.5 אחוזים, מגידול בהכנסה הריאלית הפנויה לנפש בשיעור שנתי ממוצע של 5-6 אחוזים, ומגידול אוכלוסייה שנתי ממוצע של כ-2.7 אחוזים). התאמת סל התפוקות לקצב גידול זה, שהיתה מלווה במשברי "עודפים" במחצית הראשונה של שנות השישים, חייבה שינויים מבניים; בין היתר, הפניית המאמצים להעלאת חלקם של היצוא והתפוקה המיועדת לתעשייה בסך התפוקה החקלאית, במגמה לפרוץ את מגבלת השיווק של השוק המקומי. ואכן, היצוא החקלאי, המהווה בשנתיים האחרונות כ-22-23 אחוזים מסך התפוקה החקלאית הכוללת, גדל בתקופה תשכ"ד עד תש"ל, בקצב מהיר יותר מהגידול בסך התפוקה — כ-10 אחוזים לשנה בממוצע — ובחומש האחרון, אף הוחש קצב גידולו ליותר מ-11.5 אחוזים לשנה.

התאמות אלו, בסל התפוקות החקלאיות, לקצבי הגידול בביקושים הסופיים, נעשו בהתחשב במגבלות שמצד גורמי הייצור – כמו, הגברת השימוש בטכניקות חוסכות מים ועליית משקל הגידולים הצורכים פחות מים ליחידת ערך תפוקה (בעיקר ירקות חורף וגידולים תחת כסוי) ושעיקר תפוקתם מופנית ליצוא.

בשנת תש"ל, תאם קצב הגידול בתפוקה החקלאית, הכוללת מוצרי ביניים מן החקלאות, את קו מגמת הצמיחה של 5 עד 7 אחוזים לשנה (התפוקה הריאלית גדלה בתש"ל ב-5.7 אחוזים). חלק ניכר מהחשת קצב הגידול הריאלי בתפוקת החקלאות בשנת תש"ל, נובע מהגידול המהיר שחל בתפוקת ענפי בעלי החיים (כ-7 אחוזים), לאחר שאשתקד תפוקתם כמעט שלא גדלה. כמו כן השפיע גם המשך הגידול, ובקצב מהיר יותר, של תפוקת הענפים הצמחיים (5.6 אחוזים לעומת 4.4 אחוזים בתשכ"ט).

הגידול המהיר בתפוקת הענפים הצמחיים, מוסבר בעיקרו על ידי הגידול הרב בתפוקת ענף ההדרים, לאחר שבתשכ"ט היא ירדה, ובהמשך הגידול בתפוקת ענפי הירקות והפרחים, סלק הסוכר ואגוזי האדמה, וכן חלק ממיני הפירות האחרים.

לבלימת תהליך ההחשה תרמו: ירידת היבולים החריפה בכותנה וזיתים, צמצום ההיצע בחלק ממיני הפירות האחרים, וכן, ירידת תפוקת גידולי השדה כתוצאה מהבצורת ששררה בשנת תש"ל, ושהיתה מלווה גם בהתפלגות גשמים גרועה.

ב. ייעודי התפוקה

ערך התפוקה המשווקת עלה בתש"ל ב-6.1 אחוזים (לוח י"2), לעומת עלייה של 6.6 אחוזים בתשכ"ט. ההאטה בגידול ערך התפוקה המשווקת נובעת כולה מירידת מחיריה. מחירים אלו ירדו

לוח י"2

התפוקה החקלאית הכוללת לפי הייעוד, תשכ"ט ותש"ל

העלייה או הירידה (-) מתשכ"ט לתש"ל			הערך במחירים שוטפים		
במחיר	בכמות	בערך	תש"ל	תשכ"ט *	
(אחוזים)			(מיליוני ל"י)		
לשיווק					
1.4	6.8	8.2	771.8	713.1	צריכה מקומית **
3.6	-2.3	1.2	482.0	476.6	תעשייה
-8.3	17.9	8.1	467.9	433.0	יצוא ישיר
-0.9	7.1	6.1	1,721.7	1,622.7	סך הכול לשיווק
למשק					
3.9	1.8	5.8	87.1	82.2	צריכה עצמית
5.9	-9.2	-3.8	55.5	57.7	נכסי יצור
4.2	-1.0	3.2	164.9	159.9	חמרי גלם לחקלאות
4.2	-1.5	2.6	307.5	299.8	(תשומת ביניים)
-0.1	5.7	5.6	2,029.2	1,922.4	סך הכול למשק
					סך כל התפוקה

הער ה: שיעורי השינוי חושבו על בסיס נתונים בלתי מעוגלים.

* נתונים מתוקנים.

** כולל השמדה.

הס ק ו ר: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.

בתש"ל באחוז אחד בקירוב, לאחר שהם עלו בתשכ"ט ב-3.1 אחוזים. ירידת המחירים נבעה כולה מירידה במחירי תפוקת פרי ההדר ליצוא, בעוד שבשוק המקומי לתצרוכת היתה האטה, ובשוק לתעשייה שררה יציבות בשיעורי עליית מחירי התפוקה.

משקלה של התפוקה המשווקת, מסך התפוקה הכוללת, המשיך לעלות בשנת תש"ל, אם כי בקצב איטי — 84.8 לעומת 84.4 אחוזים.

עלייה זו, הינה המשך למגמה שהחלה עוד בראשית שנות השישים, והיא גובעת מירידה מתמדת בתפוקת נכסי הייצור, יציבות בגידול הצריכה העצמית של החקלאים, ובשנת תש"ל, אף מירידה בתפוקת חומרי גלם לחקלאות.

במחירים קבועים, גדלה התפוקה המשווקת בתש"ל ב-7 אחוזים בקירוב (לוח י"2), לאחר עלייה של 3.3 אחוזים בתשכ"ט. עיקר הגידול הריאלי מוסבר בגידול המהיר שחל בשיווק ליצוא (במחירים קבועים).

מסך תוספת התפוקה המשווקת במחירים קבועים היתה התוספת שהופנתה ליצוא כ-67 אחוזים¹, ואילו התוספת לשיווק לצריכה מקומית ולתעשייה היתה 33 אחוזים. התפלגות זו משקפת, במידת מה, את מאמץ החקלאים לפרוץ את מגבלת השיווק לשוק המקומי על ידי הפניית תוספת ההיצע ליצוא. אולם, יש לזכור, כי חלק ניכר מתוספת התפוקה המשווקת (במחירים קבועים)

לוח י"3

היצוא החקלאי, ותשכ"ט ותש"ל

העלייה או הירידה (-) לעומת השנה הקודמת			תש"ל	תשכ"ט*	
במחיר	בכמות	בערך			
(אחוזים)			(מיליוני ל"י)		
6.5	-4.3	1.8	51.8	50.9	גידולי שדה
-0.1	78.5	78.4	33.7	18.9	ירקות, תפוחי אדמה ומקשה
-13.9	15.7	-0.4	312.4	313.7	פרי הדר
7.8	13.6	22.5	16.2	13.2	פירות אחרים
0.2	6.9	7.1	7.9	7.4	ביצים
0.9	54.5	55.9	12.7	8.1	בשר
20.8	40.6	69.8	1.3	0.8	דגים
					פרחים, שתילים, צמחי נוי
14.6	54.4	77.0	24.1	13.6	זרעי ירקות
5.1	16.1	22.1	8.0	6.5	שונות, בעלי חיים
					סך הכול ליצוא,
5.5	23.6	30.4	155.7	119.4	למעט הדריים
-8.3	17.9	8.1	468.1	433.1	סך הכול

הערות: שיעורי השינוי נעשו על בסיס נתונים לא מעוגלים.

* נתונים מתוקנים.

המקור: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.

¹ משייחים בתש"ל את סך תוספת הייצוא, לרבות הדריים, לסך תוספת התפוקה, אף עולה המשקל של הייצוא בתוספת התפוקה, מאחר שהתפוקה שיועדה למשק בתש"ל ירדה. משקל תוספת הייצוא בסך תוספת התפוקה הכוללת היה בתש"ל כ-71 אחוזים לעומת כ-45 אחוזים בתשכ"ט.

מקורו בגידול יצוא ההדרים. יצוא זה נטל בתש"ל 42.8 אחוזים מסך תוספת התפוקה המשווקת. אך גם לאחר ניכוי חלקם של ההדרים ליצוא בסך תוספת התפוקה המשווקת, ניתן לראות, כי חלקו של היצוא האחר בסך התפוקה המשווקת (במחירים קבועים) היה ניכר — כ-25 אחוזים — וזאת, כאשר משקלו של יצוא זה בתפוקה המשווקת היה 7.3 אחוזים בתשכ"ט והוא הגיע ל-9.0 אחוזים בתש"ל.

האמור לעיל התבטא בשיעורי גידול ריאליים מרשימים בסעיפי היצוא החקלאי האחר השונים (לוח י"ג): בירקות תפוחי אדמה ומיקשה עלה היצוא ב-78.5 אחוזים, בפרחים — ב-71 אחוזים, בדגים — ב-40 אחוזים, בבשר — ב-54 אחוזים, באגוזי אדמה — ב-51 אחוזים ובבננות — ב-30 אחוזים. מאידך גיסא, ירד יצוא הכותנה והאבוקדו במחירים קבועים ב-22 ו-28 אחוזים בהתאמה, עקב גורמים אקלימיים. בירקות ופרחים, וכן ביצוא הדרים, סייעו גם תנאי מזג האוויר הנוחים בחורף תש"ל לגידול המהיר ביצוא. מחירי היצוא ירדו בתש"ל ב-8.3 אחוזים, כאשר כל הירידה מתרכזת ביצוא הדרים (13.9 אחוזים). כתוצאה מכך, עלה ערך היצוא ב-8.1 אחוזים בלבד, לאחר גידול של 6.8 אחוזים בתשכ"ט.

משקל היצוא בתפוקת המשווקת במחירים שוטפים עלה, כתוצאה מכך, במידה מועטת בלבד, 27.2 אחוזים לעומת כ-26.7 אחוזים בתשכ"ט. גם בסך התפוקה החקלאית עלה משקל היצוא במחירים שוטפים בצורה דומה בין שתי השנים הנידונות — 23.0 אחוזים לעומת 22.5 אחוזים. בתפוקה המשווקת שיעודה לתעשייה חלה, זו השנה השנייה ברציפות, ירידה בהיצע הריאלי — 2.3 אחוזים בתש"ל ו-1.6 אחוז בתשכ"ט. חלק מהירידה בשנתיים האחרונות מוסבר אמנם על רקע הבצורת שגרמה לצמצום בתפוקת גידולי השדה המיועדים לתעשייה (דגניים וקטניות), אך גם בתפוקת ענפים אחרים, שאינם תלויים בכמות המשקעים, חל צמצום בהיצע לייעוד זה. בשנת תש"ל, נרשמו ירידות ריאליות בתפוקה שהופנתה לתעשייה בפרי הדר (9.0 אחוזים), פירות אחרים (27.5 אחוזים), כותנה (1.8 אחוז) וירקות (13.5 אחוזים) ודגניים וקטניות (34 אחוזים). הירידה בהפניית פרי הדר לתעשייה קשורה בחלקה בעליית אחוז הפרי הראוי ליצוא, ובחלקה, באי הקפדה על איכות הפרי המיועד ליצוא, כך שחלק מהפרי שכרגיל מופנה לתעשייה, הופנה בשנה הנידונה ליצוא.

בפירות אחרים, מוסברת הירידה על רקע דומה: הקצאת פרי מסטנדרט ואיכות המיועדים לתעשייה, לתצרוכת ישירה בשוק המקומי, לאחר שבעקבות צמצום היצע של מיני פירות מסוימים לשוק המקומי למאכל, היתה התמורה עבור פרי מאיכות המסוגלת בדרך כלל כפרי לתעשייה, גבוהה יותר בשוק המקומי לתצרוכת מאשר בשוק לתעשייה.

בכותנה קשורה ירידת ההיצע לתעשייה בירידת יבולים חריפה שאירעה בתש"ל. ירידה זו התבטאה בעיקר בצמצום היצוא, ובצורה מועטה בלבד בצמצום ההיצע לשוק המקומי לתעשייה, לאחר שחוזי אספקה שנחתמו עוד לפני העונה חייבו את מועצת הכותנה לספק כמות נתונה לשוק המקומי ולצמצם בצורה חריפה את היצוא (22 אחוזים).

צמצום אספקת הירקות לתעשייה מוסבר בעיקרו על רקע העלמם הכמעט מוחלט של עודפים בשוק המקומי בשנת תש"ל, לאחר שהם צומצמו במידה רבה כבר בתשכ"ט. תעשיית הירקות והפירות המעובדים היתה מבוססת שנים רבות על הווצרות "עודפים" בשוק המקומי למאכל. והדבר נתן את אותותיו בתנודות בהיצעם של מיני ירקות ופירות שונים המיועדים לתעשייה. בשנים האחרונות נעשים מאמצים לבסס את תפוקת הירקות המיועדים לתעשייה על גידולים וזנים ספציפיים לייעוד זה. כך למשל, הוכנס בשנים האחרונות למשק הקיבוצי גידול עגבניות לתעשייה. גידול זה מותאם למיכון ומתרחב במהירות בשנים האחרונות. גם שטחי מטעי המימשש בארץ התרחבו בשנים האחרונות על בסיס יכולת הקליטה של התעשייה. במספר גידולים חלה בתש"ל הרחבה בתפוקה שיועדה לתעשייה, והדבר התבטא בסלק סוכר, אגוזי אדמה וכן בתפוקת ענפי בעלי החיים — חלב ובשר — העוברים עיבוד תעשייתי, אך מיועדים בעקיפין לשוק המקומי בלבד.

מחירי התפוקה שיועדה לתעשייה עלו בתש"ל בכ-3.6 אחוזים, לאחר עלייה של כ-3 אחוזים בתשכ"ט. עיקר עליית המחירים בתפוקה שיועדה לתעשייה היה בכותנה, ירקות, פרי הדר ופירות אחרים שההיצע שלהם לייעוד זה צומצם.

ערך התפוקה שיועדה לצריכה מקומית עלה בשנת תש"ל, במחירים שוטפים ליצרן, ב-8.2 אחוזים (לוח י-2), לאחר גידול של 11.2 אחוזים בתשכ"ט. כל המיתון בגידול ערך התפוקה לייעוד זה מוסבר על ידי העלייה המתונה במחירים ליצרן — 1.4 אחוז, לעומת עלייה של כ-4 אחוזים בתשכ"ט. ההיצע לייעוד זה, במחירים קבועים ליצרן, היה דומה בשנתיים האחרונות — 6.8 אחוזים לעומת 6.9 אחוזים בתשכ"ט.

בשוק המקומי לתצרוכת, קשה לקבוע באופן חד משמעי, אם היתה התאמה בין הגידול בביקוש לגידול בהיצע, במחירים קבועים. קושי זה נובע ממספר גורמים במשולב: מחירי חלק מהמוצרים החקלאיים המופנים לייעוד זה נמצאים בפיקוח (חלב, ביצים), בחלק מהמוצרים נהוגה מדיניות מחירים של מועצות הייצור והשיווק המסלקות עודפים מהשוק המקומי ברמת מחירי מינימום מסויימת (ירקות ופירות) ומפנה אותם לתעשייה (או לייצוא עודפים). במוצרי בשר נהוגה אמנם מדיניות של מחירי מינימום, אך בשנים הנידונות התקיים יבוא משלים של בשר קפוא במחיר קבוע לכל כמות. גורם נוסף המשפיע על המחירים ליצרן הן הסובסידיות הנהוגות במוצרים חקלאיים שונים.

משיקולים של גמישות הכנסה למוצרים חקלאיים — כ-0.4–0.5, ביחס למצרף המוצרים המיועדים לשוק המקומי למאכל, ובהתחשב בשיעור עליית ההכנסה הריאלית הפנויה לנפש בשנה האחרונה¹ (כ-2 אחוזים), ובשיעור גידול האוכלוסייה (2.7 אחוזים), ניתן היה לצפות, כי גידול ריאלי בהיצע מוצרי החקלאות לייעוד זה בשיעור של כ-3.8–4.0 אחוזים יהיה מותאם לשיעור הגידול בביקוש.

בפועל, עלה ההיצע הריאלי המיועד ישירות לשוק המקומי ב-6.8 אחוזים, ואם מצרפים גם את התפוקה החקלאית המיועדת בעקיפין לשוק המקומי לתצרוכת, אך עוברת עיבוד תעשייתי (חלב, בשר ודגים) היה שיעור הגידול אף גבוה יותר, 7.0–7.5 אחוזים.

ניתן להסיק מכך, כי ההיצע המיועד לשוק המקומי לתצרוכת, גדל בתש"ל בקצב מהיר יותר מהגידול בביקוש. סימוכין לכך ניתן למצוא בהתפתחות במרכיבי ההיצע שיועדו לשוק זה: בביצים בא חלק מהגידול בהיצע על חשבון החלפת יבוא ביצים שהונהג לפני שנתיים, כאשר פרצה מחלת הנייר-קסל בלול, והייצור המקומי לא סיפק את מלוא הביקוש של השוק המקומי. תצרוכת הביצים גדלה בתש"ל ב-4 אחוזים בלבד, בעוד שההיצע גדל ב-9.7 אחוזים; גם היצע החלב ומוצרי החלב היה מהיר יותר מהגידול בביקוש, והדבר השתקף בצמצום השימוש באבקת חלב מיבוא בשיעור של כ-6 אחוזים; בירקות תפוחי-אדמה ומיקשה, עלה ההיצע ביותר מ-9 אחוזים, ואילו המחירים לצרכן ירדו ביותר מ-2 אחוזים. בפירות, לרבות פרי הדר, עלה ההיצע ב-3 אחוזים, ואילו עליית המחירים ליצרן היתה בשיעור של אחוז אחד בלבד, כך שהמחיר היחסי אף ירד.

בתפוקה שנועדה למשק נמשכה מגמת הירידה הריאלית, הנמשכת מאז ראשית שנות השישים. במחירים שוטפים היתה בתש"ל עליית מה בערך התפוקה לייעוד זה, לאחר שהירידה הריאלית (1.5 אחוזים) קווצה ע"י עליית מחירי תפוקת נכסי הייצור בשיעור של 6 אחוזים בקירוב (לוח י-4).

הירידה הריאלית בתפוקת נכסי הייצור התבטאה בכל המרכיבים (לוח י-4), למעט ההשקעה בבעלי חיים. זו המשיכה לגדול בקצב מהיר עקב ההתרחבות המתמדת של ענף הרפת.

¹ יש לזכור, כי המדובר הוא בשנה החקלאית המסתיימת בסוף ספטמבר 1970. השפעת מילות החובה שהוטלו באפריל 1970 ואשר השפעתם על התנהגות הצרכנים החלה לתת את אותותיה כחודשיים שלושה מאוחר יותר, היתה איפוא שולית בלבד בתקופה הנידונה, ולפיכך נלקחה בחשבון עלייה בהכנסה הריאלית הפנויה לנפש בשיעור של 2 אחוזים.

תפוקת נכסי הייצור בחקלאות לפי הענף, ותשכ"ט ותש"ל

העלייה או הירידה (-) מתשכ"ט לתש"ל			הערך במחירים שוטפים		
במחיר	בכמות	בערך	תש"ל	תשכ"ט*	
(אחוזים)			(מיליוני ל"י)		
0.0	35.3	35.3	9.2	6.8	בעלי חיים
9.4	-6.4	2.5	20.9	20.4	מטעים
					הכשרת קרקע, ניקוז ושימור קרקע,
6.8	-14.2	-8.3	11.0	12.0	מרעה וכו'
4.3	-25.4	-22.2	14.4	18.5	ייצור
5.9	-9.2	-3.8	55.5	57.7	סך כל תפוקת נכסי הייצור

* נתונים מתוקנים.

ה מ ק ו ר : הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.

בתש"ל ירדה גם תפוקת מוצרי הביניים (חומרי גלם לחקלאות המיוצרים בחקלאות), בעיקר כתוצאה מהבצורת והתפלגות הגשמים הגרועה. סך הירידה הריאלית בסעיף זה היה אמנם 1.0 אחוז בלבד. אך זאת, בגלל גידול בתפוקת הביניים של ענף הלול שקיזז חלקית את הירידה בגידולי שדה. הגידול בייצור מוצרי ביניים מענף הלול (ביצי רבייה), משקף את המשך מגמת ההתרחבות בענף זה, לאחר ההתגברות על מחלת הניו-קסל.

ג. ענפי משנה

1. ענפי בעלי החיים

א. ענף הרפת

תפוקת ענף הרפת עלתה, במונחים ריאליים, ב־6.8 אחוזים (לוח י"5), לעומת 1.6 אחוז בתשכ"ט.

עיקר העלייה היתה בתפוקת החלב—8.0 אחוזים במחירים קבועים, לעומת 3.7 אחוזים בתשכ"ט—אולם גם תפוקת הבשר גדלה בתש"ל בשיעור של 4.1 אחוזים, לאחר שבתשכ"ט היא ירדה ב־1.7 אחוזים.

עליית היצע הבשר התאפשרה בתש"ל, למרות הגידול המהיר באינוונטר החי והמשך הגידול ביצוא מבכירות מעדר החלב, מאחר שבסיס העדר התרחב בתשכ"ט, והדבר התבטא בגידול ההשקעות במלאי בעלי החיים בתשכ"ט בשיעור של כ־66 אחוזים—ואיפשר בתש"ל התרחבות בהיצע הבשר, במקביל להמשך התרחבות העדר והיצוא.

יש לזכור, כי מרבית תפוקת הבשר מענף הרפת מקורה בעדר הבקר לחלב—מפרות היוצאות ממעגל ייצור החלב, מסלקציה בעדר החלב ובעיקר, מבני בקר—עגלים לפיטום. כאשר מתחילה התרחבות מהירה של עדר החלב, מתבטא הדבר, קודם כל, בדחיית הסלקציה והיציאה ממעגל ייצור החלב של פרות מעדר החלב. בשלב ראשון אין גידול בתפוקת הבשר של עגלים שמקורם בעדר זה, מאחר שתקופת פיטומם נמשכת כשנה ויותר. ההתרחבות שהחלה בשנת תשכ"ט באה לידי בטוי בשנה זו בצמצום היצע הבשר, ואילו בתש"ל התבטאה ההתרחבות של אשתקד בגידול

בהיצע הבשר, בצד המשך הגידול המהיר באינוונטר החי וביצוא מבכירות. הדבר השתקף אף בקצב הגידול בתפוקת החלב (במחירים קבועים) שהיה יותר מכפול מקצב הגידול אשתקד. חלק מהגידול בתפוקת החלב החליף, כאמור, יבוא אבקת חלב והשימוש בה הצטמצם בתש"ל ב-6 אחוזים בקירוב. שאר תוספת התפוקה נספגה ברובה על ידי מוצרי החלב. שיווק גבינות קשות עלה ב-13.8 אחוזים, תוצרת ניגרת — ב-9.2 אחוזים, וגבינות רכות ב-7.0 אחוזים. שיווק חלב לשתייה עלה ב-5.2 אחוזים בלבד. העלייה המהירה יותר בשיווק מוצרי חלב בהשוואה לחלב, מהווה המשך למגמה של שנת תשכ"ט, והיא משקפת את ההבדל בגמישויות ההכנסה בין מוצרי חלב — בהם היא גבוהה יחסית — לבין חלב — בו גמישות ההכנסה נמוכה יותר. מחירי הבשר והחלב ליצרן כמעט שלא עלו בתש"ל (0.7 אחוזים בלבד); בעוד שבחלב, יציבות המחירים נובעת מהעובדה שמחירי החלב ומוצריו נתונים בפיקוח, הרי בבשר בקר, בו נהוגה מדיניות של מחירי מינימום, לא עלו כמעט מחירי הבשר ליצרן מאחר שהגידול בביקוש, שהיה מהיר יותר מהגידול בהיצע, נספג על ידי התרחבות היצע הבשר הקפוא מיבוא, שמחירו בתש"ל היה קבוע לכל כמות. גם ההתרחבות המהירה בהיצע בשר עוף בתש"ל, בשיעור של כ-10 אחוזים בקירוב (לוח 5-י) סייעה, ללא ספק, ליציבות מחירי בשר הבקר.

(ב) ענף הלול

בתש"ל גדלה התפוקה הריאלית של ענף הלול ב-8.7 אחוזים, לאחר גידול של 3.3 אחוזים בלבד בשנת תשכ"ט.

הגידול המהיר בהיצע הענף בתש"ל התבטא הן בשלוחת הביצים (7.8 אחוזים לעומת 1.2 אחוזים אשתקד) והן בשלוחת הבשר (9.7 אחוזים לעומת 5.0 אחוזים אשתקד), והוא נובע, רובו ככולו, מהתגברות על מחלת הניו-קסל שהתאזושות ממנה החלה עוד בתשכ"ט.

מחיר הביצים ליצרן עלה בתש"ל ב-0.4 אחוז ומחיר הבשר ליצרן עלה ב-1.3 אחוז. עליות אלו משקפות את החזר ייקור המספוא אחר שהסובסידיה שהיתה נהוגה בו בוטלה בתש"ל והחקלאים קיבלו פיצוי על התייקרותו על ידי העלאת מחירי המוצרים ליצרן.

הגידול המהיר בתפוקת הביצים, שהיה מהיר יותר מהגידול בביקוש לביצי מאכל, בא בחלקו על חשבון צמצום יבוא הביצים, שהונהג עם פרוץ מחלת הניו-קסל שנתיים קודם לכן. התרחבות חלה גם בייצור ביצי דגירה, והיא משקפת את המשך מגמת ההתרחבות בענף, מגמה שתבוא לידי בטוי אף בשנת תשל"א.

2. ענפי הצומח

(א) ענף ההדרים

בשנת תש"ל חלה עלייה של קרוב לאחוז אחד בערך התפוקה של ענף ההדרים במחירים ליצרן (לוח 6-י), לאחר שבתשכ"ט היא ירדה באחוז אחד.

בשנת תשכ"ט. נבעה הירידה בערך התפוקה מירידה בתפוקה הריאלית, שקווצה בחלקה ע"י עליית מחירים, ואילו בתש"ל נבעה העלייה המתונה, מירידה במחירי היצוא (ב-13.9 אחוזים) בעוד שהתפוקה הריאלית עלתה ב-12.3 אחוזים.

הגידול המהיר בתפוקה הריאלית בתש"ל מוסבר בחלקו בעלייה כמותית¹ (57 אחוזים מהגידול

¹ חלק מהשינוי הריאלי מהווה שינוי איכות, מאחר שמדובר במוצר מצרפי המשווק לכמה שווקים בהם קיים הפרש במחירים. כאשר חלה הקצאה שונה של כמות קבועה בין השווקים, יירשם הדבר כשינוי ריאלי שמקורו בשינוי איכות בלבד. מחירי פרי ההדר ביצוא גבוהים מהמחירים בשוק המקומי. הגדלת משקל היצוא בסך התפוקה מביאה, איפוא, לגידול ריאלי שמקורו בשינוי איכות.

התפוקה החקלאית השוטפת * לפי הענף, תשכ"ט ותש"ל

העלייה או הירידה (-) מתשכ"ט לתש"ל			הערך במחירים שוטפים		
במחיר	בכמות	בערך	תש"ל	תשכ"ט**	
(אחוזים)			(מיליוני ל"י)		
בעלי חיים					
לול					
0.4	7.8	8.3	171.0	158.0	ביצים
1.3	9.7	11.1	228.0	205.3	בשר
0.0	1.1	1.1	9.0	8.8	שונות
0.9	8.7	9.6	408.0	372.1	סך הכול לול
רפת					
0.7	8.0	8.8	185.2	170.2	חלב
0.7	4.1	4.8	109.2	104.2	בשר
1.9	12.2	14.4	15.2	13.3	שונות
0.8	6.8	7.6	309.6	287.7	סך הכול רפת
בעלי חיים אחרים					
14.2	-1.9	12.1	25.7	22.9	חלב
3.5	2.0	5.5	45.6	43.2	בשר
6.6	2.6	9.4	45.7	41.8	דגים
10.4	-4.0	6.0	6.8	6.5	שונות
7.1	1.1	8.3	123.8	114.4	סך הכול בעלי חיים אחרים
1.7	6.9	8.7	841.4	774.2	סך כל בעלי החיים
גידולים צמתיים					
-10.2	12.3	0.8	382.8	379.8	הדרים
-0.2	0.1	-0.1	207.9	208.1	מטעים אחרים
3.8	10.5	14.7	169.4	147.8	ירקות
17.4	6.8	25.4	34.0	27.1	מקשה
-7.3	20.2	11.4	32.1	28.8	תפוחי אדמה
1.7	-18.1	-16.7	54.6	65.6	דגנים וקטניות
6.3	-3.2	2.9	142.0	137.9	גידולי תעשייה
7.6	-2.4	5.0	65.7	62.5	מספוא גס
5.1	47.1	54.7	28.1	18.2	פרחים, שתילים, צמחי נוי
2.6	4.3	7.0	15.7	14.7	שונות
-1.7	5.6	3.8	1,132.3	1,090.5	סך כל הגידולים הצמחיים
-0.3	6.1	5.8	1,973.7	1,864.7	סך כל התפוקה השוטפת

הערה: שיעורי השינוי חושבו על בסיס נתונים בלתי מעוגלים.

* שיווק, צריכה עצמית ותשומת ביניים (חומרי גלם לחקלאות).

** נתונים מתוקנים.

המקור: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.

הריאלי) ובחלקו בשיפור באיכות הפרי (43 אחוזים מהגידול הריאלי), דבר שהתבטא בהפניית חלק גדול יותר מהתפוקה ליצוא¹ (85 אחוזים בתש"ל לעומת 81 אחוזים בתשכ"ט). כניסת פרדסים צעירים להנבה והתבגרות פרדסים בשנות ההנבה הראשונות², מסבירה כמחצית מהגידול הכמותי, על ידי עליית היבול ליחידת שטח מניב. השיפור באיכות הפרי נבע מתנאי מזג האוויר שהיו נוחים לגידול פרי ההדר בשנת תש"ל.

לוח י' - 6

תפוקת ענף ההדרים לפי ייעודים, תשכ"ט ותש"ל

העלייה או הירידה (-) מתשכ"ט לתש"ל			הערך במחירים שוטפים		הכמות		
במחיר	בכמות	בערך	תש"ל	תשכ"ט*	תש"ל	תשכ"ט*	
(אחוזים)			(מיליוני ל"י)		(אלפי טונות)		
-13.9	15.7	-0.4	312.4	313.7	815.7	697.5	יצוא ישיר
10.8	-9.0	0.8	33.4	33.2	324.7	359.9	תעשייה
13.4	0.9	14.4	31.5	27.5	94.1	93.7	צריכה מקומית**
—	1.8	1.8	5.5	5.4	27.5	27.0	צריכה עצמית
-10.2	12.3	0.8	382.8	379.8	1,262.0	1,178.1	סך הכול

הער ה: שיעורי השינוי חושבו על בסיס נתונים בלתי מעוגלים.
 * נתונים מתוקנים.
 ** כולל מכירה פרטית.
 המקור: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.

השיפור באיכות הפרי הגדיל את חלק התפוקה המיועד ליצוא והביא לצמצום נוסף בתפוקה הריאלית שיועדה לתעשייה. זו ירדה בתש"ל ב־9 אחוזים, לאחר שבתשכ"ט היא ירדה ב־15 אחוזים. בשוקי היצוא חלו בשנת תש"ל ירידות מחירים חריפות, לאחר שההיצע הכולל של פרי הדר מכל המדינות היצואניות גדל במידה ניכרת. מחירי היצוא של ענף ההדרים ירדו, כתוצאה מכך, ב־13.9 אחוזים.

במחירי הפרי הנמכר לתעשייה חלה, זו השנה השנייה ברציפות, עליית מחירים (10-11 אחוזים בהתאמה). מחירי הפרי המיועד לתעשייה נקבעים במשא ומתן שנתי, בין נציגי היצרנים ונציגי תעשיית תוצרת ההדרים המעובדת, אך יש להניח שלפחות חלק מעליית המחירים בייעוד זה משקף את צמצום ההיצע לתעשייה.

הירידה הניכרת במחירי תפוקת ענף ההדרים מחד-גיסא (10.2 אחוזים), והעלייה בתשומות מאידך גיסא (אלו עלו בעקבות העלייה בתפוקה וביצוא), הביאו לירידה ניכרת בריווחיות הענף בתש"ל, שהתבטאה בירידה של כ־28 אחוזים בהכנסות בעלי הפרדסים. הירידה בריווחיות ענף ההדרים משתקפת במשקלה של תפוקת הענף בסך תפוקת התקלאות: משקל תפוקת הענף, במחירים שוטפים, בסך התפוקה התקלאית ירד מ־21 אחוזים בתשכ"ט ו־20

¹ למעשה, רק חלק מתוספת הפרי שהופנתה ליצוא, מקורה בשיפור ממשי באיכות הפרי. בחלקו מוסבר הגידול בחלק התפוקה שיועדה ליצוא בהורדת הסטנדרט של פרי המיועד ליצוא, וזאת על חשבון פרי המיועד לתעשייה.
² קביעה זו מבוססת על ההנחה שפרדס צעיר מניב בשנת ההנבה הראשונה כ־30 אחוזים מתנובתו בגיל הפרייה המלא, ובשנת ההנבה השנייה כ־60 אחוזים.

אחוזים בתשכ"ט לפחות מ-19 אחוזים בתש"ל. זאת, לאחר שמשקלו של הענף בתפוקה עלה בהתמדה ובהדרגה מ-12 אחוזים בתשכ"א לקרוב ל-19 אחוזים בתשכ"ז.

(ב) פירות אחרים

בתפוקת הפירות האחרים, במחירים קבועים ליצרן, נרשמה בתש"ל יציבות בהשוואה לשנה הקודמת, בה היה גידול של למעלה מ-10 אחוזים.

היציבות בהיצע המצרפי של הפירות האחרים בתש"ל, הינה תוצאה של תנודות מוגזזות בהיצע במחירים קבועים, של מיני הפירות השונים: בתפוחי עץ, שזיפים, ענבי מאכל וענבי יין, זיתים ואבוקדו, היו ירידות של 7.0, 13.8, 31.1, 20.1, 64.2 ו-21.2 אחוזים בהתאמה; ואילו בהיצע אגסים, אפרסקים, מישמש ובננות, חלו עליות ריאליות של 66.9, 10.7, 34.0 ו-18.2 אחוזים בהתאמה.

מחירי מיני הפירות השונים התנהגו בהתאם לשינויים בהיצע — ירידת מחירים בתגובה לעליות בהיצע ולהיפך. יוצאי דופן מבחינה זו היו ענבי היין, בהם, למרות הירידה בהיצע, כמעט שלא עלו המחירים מאחר שאלו נקבעים מראש במשא ומתן שנתי בין היצרנים לבעלי היקבים; והבננות, בהן, למרות הגידול הניכר בהיצע, כמעט שלא היתה ירידת מחירים, וזאת עקב השליטה שיש לארגון מגדלי הבננות על הקצאת הפירות בין השוק המקומי והיצוא. הדבר השתקף בהגדלת שיווק בננות ליצוא בשיעור 30 אחוזים בעוד שהגידול לשוק המקומי היה בשיעור 14.5 אחוזים בלבד.

ירידת ההיצע של תפוחי עץ משקפת שינוי במגמת הגידול בתפוקת מין זה, המהווה כ-30 אחוזים מתפוקת הפירות האחרים. ההאטה, ואף הקיפאון, בנטיעות תפוחי עץ, שהחלה להסתמן עוד באמצע שנות השישים, הפכה בשנתיים האחרונות לעקירה נטו של מין זה — עקב הירידה בריווחיות הגידול הנידון, באזורים ובזנים שוליים. ירידת ההיצע בענבים ושזיפים משקפת בחלקה את המשך מגמת העקירות של מיני מטעים אלו הנמשכת כבר כמה שנים.

באבוקדו, בו קיימת מגמה של התרחבות מהירה בנטיעות ובהיצע, חלה בתש"ל ירידה חריפה בהיצע, כתוצאה משילוב גורמים אקלימיים, שהביאו לירידה באיכות הפרי ובתפוקתו גם יחד. הדבר התבטא, במקביל, בירידה ביצוא האבוקדו בתש"ל, לאחר שבשנים האחרונות הוא גדל בקצב מהיר. מן הראוי לציין, כי ענף האבוקדו מהווה בשוליים תחליף להדרים, מאחר שהוא מתחרה עם הדרים על אותם סוגי קרקע ומנצל אותן כמויות מים כמו ענף ההדרים.

ירידת היצע הזיתים בשיעור של כ-64 אחוזים, הינה תוצאה של סרוגיות חריפה הקיימת בענף זה. בשנת תשכ"ט עלתה תפוקת הזיתים ב-115 אחוזים וזאת, שוב, לאחר ירידה של כ-58 אחוזים בתשכ"ח.

עליית היצע האגסים הינה המשך למגמת התרחבותו של גידול זה, אך בתש"ל היא מוסברת על רקע משולב של עליית יכולים והתרחבות השטח המניב גם יחד. ההתרחבות המהירה בהיצע הבננות, הנמשכת זו השנה השנייה ברציפות, מוסברת כולה על ידי עליית היבולים ליחידת שטח מניב, לאחר ששטחי הבננות גשאו קבועים מאז תשכ"ז.¹ עליית היבולים משקפת שיפורים טכנולוגיים המתבטאים בשיטות עיבוד משופרות. כן מסתמן תהליך של החלפת זן הבננות, המגודל בארץ, מתוך מגמה להרחיב את היצוא של גידול זה.

(ג) גידולי תעשייה

בתפוקה הריאלית של גידולי תעשייה חלה ירידה של 3.2 אחוזים, לאחר גידול של קרוב ל-16 אחוזים בשנה הקודמת. עיקר הירידה, במחירים קבועים, בתפוקת גידולי התעשייה, נובעת מירידה

¹ בשנה זו צומצמו שטחי הבננות ב-20 אחוזים, לאחר שהגידול בהיצע היה מהיר יותר מהגידול בביקוש המקומי, ואילו בשוקי היצוא חלו ירידות מחירים, כתוצאה מכניסת משווקים מתחרים.

ריאלית בתפוקת ענף הכותנה — ענף גידולי התעשייה העיקרי — זו ירדה בתש"ל בשיעור של כ-10 אחוזים. גם בשנת תש"ל הורחבו שטחי הכותנה — בהמשך למגמת התרחבות ארוכת טווח — אך יבולי הכותנה בשנה זו ירדו בשיעור ניכר, וכתוצאה מכך, חלה ירידה בתפוקה הריאלית של הכותנה. ירידת היבולים בכותנה אינה ברורה כל צרכה, ובחלקה היא מוסברת על רקע תנאים אקלימיים לא נוחים לגידול זה. כל הירידה בתפוקת הכותנה באה לידי ביטוי בהקטנת ההיצע ליצוא (בשיעור של כ-22 אחוזים) בעוד שההיצע לשוק המקומי, לתעשייה, כמעט שלא הוקטן. זאת, מאחר שלמגדלי הכותנה היו חווי אספקה קבועים מראש עבור התעשייה המקומית. בסלק סוכר נמשכה מגמת צמצום השטח המעובד, שהתחילה עוד בשנת תשכ"ה, אך למרות זאת, עקב תנאים אקלימיים נוחים (חורף חמים ונוח) עלתה התפוקה הריאלית בתש"ל בשיעור של 11.6 אחוזים. הגידול בתפוקה התבטא, הן בעליית יבולים, והן בעליית אחוז הסוכר. באגוזי אדמה חל גידול ריאלי בתפוקה של כ-51 אחוזים, המוסבר בעיקרו בהמשך ההתרחבות המהירה של שטחי הגידול. בשנים האחרונות חלה הרחבה מהירה של שטחי אגוזי האדמה, לאחר שנפתרה בעייה אגרוטכנית של גידול זה במציאת זן מתאים המקדים את יבוליו, ומפחית את הסיכון שהיבולים יושמדו, או יינזקו, ע"י גשמים מוקדמים. סיכון זה הביא לכך, שבהדרגה צומצם שטח אגוזי האדמה במשך מרבית שנות השישים, לאחר שבשנות החמישים הוא התרחב במהירות. יש לצפות, שעם פתרון בעיית הסיכון, יגדל חלקו של גידול זה בתפוקת גידולי התעשייה.

(ד) דגניים וקטניות

התפוקה הריאלית של דגניים וקטניות ירדה ב-18.1 אחוזים, לאחר ירידה של 10 אחוזים בתשכ"ט. החשת קצב הירידה נבעה מבצורת בתש"ל, שהיתה מלווה אף בהתפלגות גשמים גרועה. כמו-כן מורגשת כאן השפעה מצטברת של מיעוט גשמים בשנים קודמות, על מאזן המים באדמה. עיקר הירידה היתה — בדומה לאשתקד, שאף היא היתה שנת בצורת — בחיטה, שעורה וסורגום ב-20.7 ; 32.6 ; ו-33.8 אחוזים בהתאמה.

(ה) מספוא גס

תפוקת המספוא הגס במחירים קבועים ירדה בשנת תש"ל ב-2.4 אחוזים, לאחר גידול של 8 אחוזים בתשכ"ט. ירידה זו נובעת, בעיקר, מירידה ריאלית בתפוקת השחת, והיא מוסברת על רקע השפעת הבצורת על גידולי המספוא.

(ו) ירקות תפוחי אדמה ומיקשה

התפוקה הריאלית של הענף גדלה בתש"ל ב-11.4 אחוזים, לאחר עלייה של כ-15 אחוזים בתשכ"ט. בשנת תשכ"ט היתה העלייה בהיצע מלווה בעליית מחירים ליצרן של כ-3 אחוזים. תופעה זו נמשכה אף בשנת תש"ל, בה עלו המחירים ליצרן בכ-4 אחוזים בקירוב, למרות עליית ההיצע. בשנים קודמות אופיין ענף הירקות בתנודות שנתיות חריפות של המחירים בתגובה לשינויים בהיצע. משך הזמן הקצר בין שלב הזריעה או השתילה לשלב השיוק המאפיין את גידולי ענף זה, מביא לתגובות מהירות של היצרנים על שינויים במחירים ולהתאמת היקף השטח הזורע וההיצע בעונה שלאחר השינוי. במרבית הגידולים הכלולים בענף הירקות אופייני, אפוא, מחזור תנודות דו שנתי של מחירים וכמויות, הידוע בכינויו כ"מחזור קורי העכביש".

מאפיינים אלו בהתפתחות הענף שררו כל זמן שהשוק העיקרי לתפוקת גידוליו היה השוק המקומי הטרי למאכל, והתערבות הממשלה ומועצות הייצור והשיוק הצליחה, לכל היותר, למתן תופעות אלו, אך לא לבטלן. בשנים האחרונות מותנה, ונראה כי כמעט פסקה, תופעת "קורי העכביש", לאחר שהחקלאים, בעידוד הממשלה באמצעות מתן תנאי מימון נוחים, אימצו טכנולוגיות גידול חדשות שאיפשרו פיזור טוב יותר של גידולי הענף על פני עונות השנה (למשל,

עלה משקל ירקות החורף בכלל, וירקות תחת כיסוי פלסטי (פרט), והגדילו את אפשרויות השינוק ליצוא ולתעשיית ירקות מעובדים. בכך התאפשרה הצמיחה של הענף זו השנה השלישית ברציפות (11, 15 וכ"11 אחוזים בהתאמה) תוך צמצום עודפים. לגידול הרצוף בתפוקת הענף במשך 3 השנים האחרונות, סייע, ללא ספק, מזג האוויר החמים והנוח ששרר בעונות הגידול החורפיות. בשנת תשכ"ט ספגו היצוא והתעשייה את כל הגידול בתפוקת הענף. בשנת תש"ל הופנו ליצוא כ"65 אחוזים מתוספת התפוקה, במחירים קבועים, בעוד שהשוק המקומי קלט את יתרת התוספת. אך בשינוי הרכב: התפוקה שיועדה לתעשייה ירדה, ואילו זו שהופנתה לשוק המקומי לצריכה ישירה גדלה ב"9 אחוזים בהשוואה לתשכ"ט. הירידה בתפוקת ירקות שהופנו לתעשייה הינה סטייה מקו מגמה שהחל להתפתח בשנים האחרונות עם החדרת גידולי ירקות לתעשייה, כגון זני עגבניות מיוחדים לתעשייה, שטחי מלפפונים המיועדים לתעשיית שימורים וכדומה, והיא נובעת מהיעלמות כמעט מוחלטת של עודפי ירקות למאכל בשנת תש"ל. אפילו בעונת הקיץ, בה נוצרים בדרך כלל עודפי ירקות, חל בתש"ל צמצום היצע, שהיה מלווה בעליית מחירים חדה. חלק מהגידול המהיר בהיצע הירקות, מקורו בהתרחבות שטחי הירקות תחת כסוי, המגדולים בעונת החורף. שטחם של אלו התרחב בשנת תש"ל ב"36 אחוזים בקירוב. הרחבה זו מהווה חלק מההסבר להמשך ההתרחבות ביצוא — זה גדל בתש"ל בשיעור מרשים של 78.5 אחוזים, במחירים קבועים.

(ז) פרחים שתילים וצמחי נוי

בשנת תש"ל גדלה תפוקת הגידולים הכלולים בסעיף זה, במחירים קבועים ליצור, בשיעור של 47.1 אחוזים (לוח י"5), לאחר גידול של 42.5 אחוזים בתשכ"ט. עיקר תפוקת הגידולים הכלולים בסעיף זה מיועדת ליצוא, והוא גדל בשנתיים האחרונות בשיעורי גידול מהירים (במחירים קבועים) של למעלה מ"70 אחוזים כל שנה. העלייה המהירה בתפוקת גידולים אלו משקפת את מאמצי המדיניות החקלאית בשנים האחרונות לכוון את תוספת התפוקה בענף החקלאות להתמחות בגידולי יצוא. מדיניות זו מתבטאת, הן בתחום המימון והאשראי, והן בתחום ההדרכה החקלאית. משקלו של ענף זה נמוך עדיין ביחס לסך תפוקת החקלאות — 1.4 אחוז בלבד, אך זאת בהשוואה ל"0.4 אחוז בשנת תשכ"ה, למשל. סך השטח המעובד בפרחים גדל מ"2,430 דונם בשנת תשכ"ו ל"4,800 דונם בשנת תש"ל, ואילו השטח המכוסה (חממות) גדל בתקופה זו מ"225 דונם ל"1,400 דונם.

3. התשומה

סך כל התשומה הקנויה מסקטורים אחרים גדלה בשנת תש"ל, במחירים קבועים, ב"9.4 אחוזים, לאחר גידול של 1.7 אחוז בתשכ"ט (לוח י"7). הגידול המהיר בתש"ל — גידול שהיה אף מהיר יותר מהגידול בתפוקה — מוסבר, אמנם, בעיקרו, בגידול בתפוקת החקלאות שהצריך גידול מקביל בתשומות, אך מעבר לכך, הוא מוסבר גם ע"י הבצורת ששררה בתש"ל — זו השנה השלישית ברציפות — ושיגרה לגידול מהיר בתשומת המספוא הקנוי ובתשומת המים. גם עליית משקלו של היצוא בתפוקה חייבה גידול מהיר בתשומת חומרי אריזה וההובלה (יצוא הדירים וירקות). בתשומת המספוא הקנוי, המהווה כ"43 אחוזים מהתשומות הקנויות מסקטורים אחרים, חלה בתש"ל עלייה של 11.4 אחוזים במחירים קבועים. עלייה זו מוסברת — בצד עצם גידול תפוקת בעלי החיים — בהודקות לרכישת מספוא מרוכז קנוי מחוץ לחקלאות (יבוא) כתחליף לקנייה מהחקלאות עצמה, הנרשמת כתפוקת מוצרי ביניים מהחקלאות, בגלל ירידה בתפוקה כתוצאה מהבצורת בתש"ל.

תשומות חומרים ושירותים בחקלאות * לפי מקור, תשכ"ט ותש"ל

העלייה או הירידה (-) מתשכ"ט לתש"ל			הערך במחירים שוטפים	
במחיר	בכמות	בערך	תש"ל	תשכ"ט**
(אחוזים)			(מיליוני ל"י)	
קניות מסקטורים אחרים				
2.5	11.4	14.2	343.2	300.5
1.6	7.7	9.4	65.1	59.5
1.0	12.1	13.2	91.0	80.4
0.0	8.6	8.6	42.9	39.5
0.3	8.9	9.3	60.1	55.0
7.1	2.2	9.4	49.7	45.4
0.0	2.2	2.2	23.4	22.9
1.0	12.4	13.5	50.5	44.5
2.2	4.7	7.0	65.7	61.4
סך כל הקניות				
2.2	9.4	11.6	791.6	709.1
מסקטורים אחרים				
—	—	12.1	239.5	213.6
—	—	11.1	70.0	63.0
4.3	-1.1	3.1	164.9	159.9
8.4	6.9	15.9	153.7	132.6
—	—	11.1	1,419.7	1,278.2
סך הכול				

* להוציא הוצאות על שירותי עבודה והון שמספקים בעלי המשקים החקלאיים.
** נתונים מתוקנים.

ה מקור: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.

בתשומת המים, שמשקלה בסך התשומות הקנויות הינו כ-8.5 אחוזים, חלה עלייה ריאלית של 7.7 אחוזים, לאחר שבתשכ"ט הם ירדו ב-2.4 אחוזים בקירוב. עליית תשומת המים משקפת את הבצורת ששררה בתש"ל, זו השנה השלישית ברציפות (הדבר השפיע על מאזן מי התהום) ואת הגידול בשטח המעובד בשלחין (2.9 אחוזים); היא קווצה, בחלקה, ע"י המשך הפיתוח וההשקעות בטכנולוגיות השקאה חוסכות מים. תשומת המים לדונם שלחין, עלתה בתש"ל ב-4.6 אחוזים (לוח 7-8) כתוצאה משילוב הגורמים שנוכרו לעיל, לאחר שבתשכ"ט היא ירדה ב-3.3 אחוזים.

הגידול המהיר בתשומת חומרי אריזה—כ-12 אחוזים—משקף בעיקרו את ההתרחבות ביצוא הריאלי של הדרים, ירקות ופרחים, הצורכים תשומת חומרי אריזה רבה. הגידול בשיווק תוצרת חקלאית בכלל, והדרים ליצוא בפרט, מסביר את הגידול בתשומת ההובלה במחירים קבועים (8.9 אחוזים).

התשומה הריאלית של חומרים להגנת החי והצומח עלתה בתש"ל, בשיעור גבוה יותר מהגידול בתפוקה—12.4 אחוזים, בעוד שהתפוקה הריאלית גדלה ב-5.7 אחוזים. תופעה דומה נמצאה גם בתשכ"ט—4 אחוזים גידול בתשומה, כאשר התפוקה הריאלית גדלה ב-2.6 אחוזים בלבד. ייתכן שתופעה זו משקפת בחלקה התרחבות השימוש בידע מקצועי.

מחירי התשומות הקנויות מסקטורים אחרים עלו בתש"ל ב-2.0 אחוזים, לאחר עלייה של 3.5 אחוזים בתשכ"ט. עיקר העלייה במחירים היתה במספוא קנוי, שמחיריו עלו ב-2.5 אחוזים. כן עלו מחירי החלפים והתיקונים—7.1 אחוזים. ביתר הסעיפים נרשמו עליות מחירים מתונות ביותר, או שלא חלו עליות מחירים כלל. העלייה במחירי המספוא הקנוי לחקלאי ממשיכה מגמה של

תשומת המים בחקלאות, תשי"ט עד תש"ל

היחידה	ממוצע שנים שחונות*	ממוצע שנים גשומות**	תשכ"ז	תשכ"ח	תשכ"ט***	תש"ל
שטח שלחין	—	—	1,616	1,645	1,662	1,711
כמות המים	1,176	1,065	1,116	1,265	1,235	1,330
צריכת המים למעשה	781	716	690	769	743	777
לדונם שלחין	112.0	102.0	98.6	109.9	106.1	111.0
מדד (תשכ"ד=100.0)						

* שנים שחונות: תשי"ט, תש"ך, תשכ"ב, תשכ"ג, תשכ"ו, תשכ"ח, תשכ"ט, תש"ל.

** שנים גשומות: תשכ"א, תשכ"ד, תשכ"ה, תשכ"ו.

*** נתונים מתוקנים.

ה פ ק ו ר : הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.

הקטנת הסובסידיות לגורם ייצור זה. התהליך החל עוד בשנת 1967 ונמשך בהדרגה, עד שבשנת תש"ל נסתיים תהליך הצמצום ההדרגתי במתן סובסידיות למספוא קנוי בביטולם המוחלט, והדבר השתקף בעליית מחירים לצרכן החקלאי. בתש"ל נמשכה מגמת הירידה, שהחלה עוד בראשית שנות השישים, בתשומת העבודה בחקלאות, כפי שהיא נמדדת בסקרי כוח אדם. סך תשומת העבודה, בהתאם לנתונים אלו, ובתוספת המועסקים מהשטחים, ירדה בשנת תש"ל — במונחי שעות עבודה — ב-2.3 אחוזים. שיעור ירידה זה תואם את המגמה הרב שנתית הקיימת בענף החקלאות, והמתבטאת בירידה ממוצעת רב שנתית של כ-2.5 אחוזים לשנה בתשומת העבודה. בהתאם לסקרי כוח אדם מוסברת כל הירידה בתשומת העבודה בתש"ל בירידה בתשומת העבודה של שכירים בחקלאות (כולל עובדים מהשטחים), זו ירדה בתש"ל ב-9.5 אחוזים¹. תשומת העבודה של עצמאיים, במונחי שעות עבודה, כפי שהיא נמדדת בסקרי כוח אדם, עלתה בשנת תש"ל ב-2.4 אחוזים. עלייה זו מוסברת בעליית מספר שעות העבודה למועסק שאיננו שכיר בחקלאות, בשיעור של 2.7 אחוזים בממוצע, והיא קיזזה ירידה של 0.7 אחוז במספר המועסקים שאינם שכירים בחקלאות.

עקב משקלם הניכר של המועסקים שאינם שכירים בחקלאות בסך המועסקים ובתשומת העבודה בחקלאות, השתקף הדבר בירידת תשומת העבודה בשיעור של 2.3 אחוזים בלבד, ובירידה במספר המועסקים בחקלאות בשיעור של כ-4.4 אחוזים. שיעור הירידה במספר המועסקים השכירים (כולל עובדים מהשטחים) היה בתש"ל 8.6 אחוזים. אולם לנתונים אלו יש להתייחס בהסתייגות מסויימת, מאחר שמהימנותם הסטטיסטית, בפרט בענף החקלאות, לקויה¹.

¹ משמתייחסים לנתונים על שכר השכירים ומספר המועסקים השכירים כפי שהם מתקבלים מהביטוח הלאומי, מתקבלת תמונה שונה לחלוטין: בעוד שלפי נתוני סקרי כוח אדם בשילוב עם נתונים המעובדים בבנק ישראל ביחס לעובדים מהשטחים, מתקבלת ירידה במספר השכירים בחקלאות של 8.6 אחוזים, הרי בהתאם לנתוני הביטוח הלאומי הכוללים עובדים מהשטחים חלה בתש"ל ירידה של כ-7 אחוזים במספר השכירים בחקלאות. לא נמצא הסבר מתאים לשוני בנתונים ביחס לשינוי במספר השכירים. ייתכן שהדבר מוסבר ע"י סטיית התקן הגדולה יחסית בסקרי כוח אדם, מחד גיסא, ועל ידי העובדה שנתוני ביטוח לאומי מתייחסים למספר משרות שכיר ולא למספר השכירים בפועל מאידך גיסא. נתוני סקרי כוח אדם, תואמים לפחות את המגמה הקיימת בחקלאות — של ירידה מתמדת במספר המועסקים ובתשומת העבודה, ושיעור ירידת סך תשומת העבודה בחקלאות (2.3 אחוזים בתש"ל) תואם את קו המגמה הו (כ-2.5 אחוזים בממוצע רב שנותי). לצורך חישובי הפריון, העדפנו איפוא, את נתוני סקרי כוח אדם ביחס לסך תשומת העבודה בחקלאות ואילו לצורך חישוב השכר לשכיר, המשמש בסיס לחישוב משקל העבודה בתוצר, העדפנו את נתוני השכר לשכיר כפי שהם מתקבלים ממקורות הביטוח הלאומי.

בתש"ל נמשך הגידול המהיר בבלאי, 7 אחוזים בקירוב, והוא היה דומה לשיעור הגידול בתשכ"ט. הגידול משקף את המשך מגמת האינטנסיפיקציה במיכון בחקלאות. בתשומת מוצרי הביניים שנוצרו בחקלאות חלה בתש"ל ירידה ריאלית של 1.1 אחוז, והיא נובעת בעיקרה מהירידה בתפוקת גידולי הבעל שסבלו מהבצורת. סך ערך התשומות של חומרים ושירותים בחקלאות בשנת תש"ל גדל בכ-11 אחוזים, לאחר גידול של 5.7 אחוזים בלבד בתשכ"ט.

4. הפריזון

בשנת תש"ל, גדל הפריזון הכולל בחקלאות¹ ב-2.3 אחוזים, לאחר גידול של 2.4 אחוזים בתשכ"ט ויציבות בתשכ"ח.

העלייה בפריזון הכולל בתש"ל, משקפת עלייה בתשומות השוטפות (תשומות קנויות מסקטורים אחרים ותשומת מוצרי ביניים מהחקלאות) בשיעור של 7.4 אחוזים, עלייה איטית במלאי ההון הגולמי בשיעור של 2.1 אחוזים, וירידה בשיעור של 2.3 אחוזים בתשומת העבודה², בעוד התפוקה הכוללת גדלה במחירים קבועים ב-5.7 אחוזים. אם כי אין לייחס משמעות רבה לשינויים השנתיים בפריזון בחקלאות, בגלל המשקל הרב שיש לגורמי הטבע על מדדי הפריזון בחקלאות, הרי המשך הגידול בפריזון הכולל בתש"ל מוסבר בעיקרו בכמה התפתחויות: העלייה ביבולים ושיפור באיכות פרי ההדר; העלייה ביבולים ובאחוז הסוכר בסלק סוכר; עליית יבולים בירקות, בננות, ואגסים; וכן תהליך ההתאוששות ממחלת הניו-קסל שפקדה את ענף הלול בתשכ"ח ותשכ"ט³.

לקיוזן חלקי של העלייה בפריזון תרמה בעיקר ירידת היבולים בענף הכותנה (משקלו של ענף זה בסך התפוקה החקלאית הינו כ-5 אחוזים). כן יש לציין את השפעת הבצורת על מדדי הפריזון בשנים תשכ"ח עד תש"ל – השפעה שפעלה לבלימת שיעור הגידול בפריזון.

בפריזון גורמי הייצור⁴ חלה בתש"ל עלייה של 4.4 אחוזים, לאחר עלייה דומה בתשכ"ט ויציבות בתשכ"ח.

המשך הגידול בפריזון גורמי הייצור בחקלאות בתש"ל התבטא בעובדה שתשומת העבודה בחקלאות המשיכה לרדת², מלאי ההון המשיך לגדול בקצב איטי של 2.1 אחוזים, ואילו התוצר בחקלאות גדל, במחירים קבועים, ב-3.8 אחוזים. המשך עליית הפריזון הינה תוצאה של המשך השיפור בידע ובניהול. בשנים האחרונות, היתה מגמת הגידול בפריזון בחקלאות בסימן האטה, כשהגידול השנתי הממוצע בפריזון הכולל, במחצית השנייה של שנות השישים (תשכ"ה עד תשכ"ט) היה כ-2.5 אחוזים והגידול השנתי הממוצע בפריזון גורמי הייצור היה כ-5.0 אחוזים. זאת, לאחר שבמחצית הראשונה של שנות השישים, ובמשך מרבית שנות החמישים, היה שיעור הגידול השנתי הממוצע בפריזון בחקלאות כ-6-7 אחוזים.

¹ מתקבל על ידי חלוקת מדד השינוי הריאלי בתפוקה (כולל מוצרי ביניים) במדד השינוי המשוקלל בתשומות.

² תשומת העבודה מחושבת לפי נתוני סקרי כוח אדם, בתוספת העובדים מהשטחים כפי שנתקבל מעבוד נתונים שנעשה בבנק ישראל. יש להתייחס בהסתייגות לנתונים אלו עקב חוסר העקביות בין מימצאים אלו ובין המימצאים המתקבלים מנתוני ביטוח לאומי. מהאחרונים יוצא כי מספר השכירים בחקלאות עלה בשיעור של כ-7 אחוזים בתש"ל. ירידת תשומת העבודה בתש"ל שלפיה חושב הפריזון, לוקחת בחשבון ירידה בתשומת סך העבודה כולל עצמאיים של 2.3 אחוזים, אשר בה כלולה ירידת תשומת עבודה של שכירים (כולל עובדים מהשטחים) בשיעור 9.5 אחוזים.

³ ההתפתחות בענף הלול משקפת עלייה בפריזון המדוד, אך לא בפריזון עצמו, שכן במדידות הפריזון נתפשים שינויים בניצולת ההון. בתהליך היציאה ממחלת הניו-קסל גדלה ניצולת מלאי ההון בענף הלול והיא משתקפת בפריזון המדוד כגידול בפריזון.

⁴ מתקבל על ידי חלוקת מדד השינוי בתוצר הריאלי במדד השינוי המשוקלל בכמות העבודה וההון.

ההכנסה שנוצרה בחקלאות (התוצר החקלאי הנקי במחירים ליצרן) ירדה בשנת תש"ל ב-0.2 אחוז, לאחר גידול של קרוב ל-5 אחוזים אשתקד. כל הירידה משקפת ירידה של 3.9 אחוזים במחירי התוצר — שמקורן בירידת מחירי פרי ההדר ליצוא מחד גיסא ובעליית מחירי התשומות הקנויות והבלאי, מאידך גיסא — בעוד שהתוצר, במחירים קבועים, עלה ב-3.8 אחוזים וקיוז כמעט לחלוטין את ירידת מחירי התוצר. תשלומי פיצויי הבצורת ונזקי טבע עלו בתש"ל, מ-10.3 מיליון ל"י ל-23.6 מיליון ל"י, כך שההכנסה הכוללת מהחקלאות לא ירדה, אלא אף גדלה בשיעור של 1.2 אחוז. הגידול המהיר בתשלום פיצויי בצורת בתש"ל (כ-129 אחוזים) משקף בחלקו את העובדה שבשנת תש"ל היתה בצורת זו השנה השלישית ברציפות, אך חלק מהגידול מוסבר גם כתשלומים על חשבון שנת תשכ"ט, שנדחו לתש"ל.

בשנת תש"ל שילמה החקלאות שכר לשכירים ב-12.1 אחוזים יותר מבתשכ"ט. כן עלו תשלומי הריבית ודמי החכירה ב-11.1 אחוזים. כתוצאה מכך, ירדו הכנסות בעלי המשקים מן החקלאות¹ ב-3.3 אחוזים, שהם כ-21 מיליון ל"י. ירידה זו באה לאחר גידול של 5.3 אחוזים בתשכ"ט (33 מיליון ל"י) ושיעור גידול דומה בתשכ"ח (32 מיליון ל"י).

כל הירידה בהכנסות בעלי המשקים מן החקלאות, בשנת תש"ל, מקורה בירידת ההכנסות בענף הפרדסנות שנבעה, כאמור, מירידת מחירים ביצוא ההדרים. אומדן גס של התשובות השוטף של ענף החקלאות, למעט ענף ההדרים מראה, כי הכנסות בעלי המשקים מן החקלאות ללא פרדסנות עלו בתש"ל בכ-2.5 אחוזים. שיעור ירידת הכנסות בעלי הפרדסים מפעילות בענף ההדרים בשנת תש"ל היה כ-28 אחוזים, ועקב משקלו של ענף זה בתוצר הנקי (כ-22 אחוזים) חלה ירידה של 3.3 אחוזים בהכנסות בעלי המשקים, בחשבון השוטף של סך ענף החקלאות.

היקף התמיכות לחקלאות עלה בתש"ל ב-9 אחוזים (לוח 9-9), לאחר ירידה של 10.7 אחוזים בתשכ"ט. את עיקר הגידול בתמיכות בתש"ל מסביר הגידול המהיר בתשלומי פיצויי בצורת ונזקי טבע — אלה עלו בתש"ל ב-13.3 מיליון ל"י והם מהווים גידול של כ-129 אחוזים.

היקף התמיכות, למעט פיצויי בצורת אף ירד, במידת מה, בתש"ל (143.4 מיליון ל"י לעומת 143.7 מיליון ל"י בתשכ"ט), והדבר נובע מהמשך הירידה בתמיכות לגורמי ייצור, בעוד שהתמיכות לתפוקה גדלו במידת מה (ב-1.3 מיליון ל"י). את השינויים שחלו בשנת תש"ל בתחום התמיכות לחקלאות יש לראות על רקע המגמה לצמצום, למרות שבשנת תש"ל הן גדלו, כאמור, ב-9 אחוזים בקירוב.

מגמה זו משתקפת משבוחנים את השינויים בתמיכות לחקלאות לפי שינויים בשיעורי התמיכה ליחידת תפוקה או תשומה נתמכת. בשנת תש"ל חלה ירידה בשיעור התמיכות ליחידת תפוקה נתמכת, בממוצע לכל המוצרים הנתמכים, בשיעור של 2.7 אחוזים בקירוב, וזאת כהמשך לירידה של 4.5 אחוזים בתשכ"ט.

הגידול המתון בתש"ל בסך התמיכות לתפוקה (1.3 אחוז) נובע בעיקרו מגידול ריאלי בתפוקת המוצרים הנתמכים (כ-4 אחוזים).

במחצית אוגוסט 1970, הפעילה הממשלה מדיניות מיסים וסובסידיות שהתבטאה, בתחום ענף החקלאות, בצמצום הסובסידיות לשורה של מוצרים חקלאיים.

בביצים וחלב, שהיקף התמיכות בהם מסך התמיכות הישירות לתפוקה בחקלאות מגיע ל-62 אחוזים, התבטא הדבר בצמצום שיעורי הסובסידיות ליחידת תפוקה נתמכת בכ-55 אחוזים בביצים ובכ-45 אחוזים בחלב. התמיכה ליצרן במוצרים אלו הומרה בתקבולים מהשוק, על ידי העלאת המחירים לצרכן. אולם, לא כל עליית המחירים לצרכן הסתכמה, בסופו של דבר, בצמצום מקביל

¹ מחושבות כערך שארית — ההכנסה הכוללת מהחקלאות פחות תשלומי שכר, ריבית ודמי חכירה.

הסובסידיות לחקלאות, תשכ"ט ותש"ל

העריך במחירים שוטפים			העלייה או הירידה (-) מתשכ"ט לתש"ל	
תשכ"ט*	תש"ל	בערך	בכמות	במחיר
(מיליוני ל"י)			(אחוזים)	
פרדסנות	2.5	2.3	-9.0	0.0
ביצים	21.5	21.9	7.8	-5.5
עופות	7.7	10.6	9.7	25.5
חלב בקר	42.5	44.4	8.0	-3.3
בשר בקר	1.7	2.2	4.1	24.3
בשר צאן	0.3	0.3	-1.6	1.6
דגים	1.8	1.8	2.6	-2.5
ירקות ותפוחי אדמה	5.5	6.1	11.4	-0.5
ענבי יין	2.0	1.5	-20.0	-6.2
פירות אחרים	3.4	3.7	8.8	8.8
אגוזי אדמה	0.6	0.2	50.8	-77.9
סלק סוכר	3.0	3.0	11.6	-10.4
טבק	0.7	0.7	-25.4	34.0
חיטה	9.7	5.7	-20.7	-25.9
שונות	0.2	—	—	—
הסוכנות היהודית	0.1	0.1	0.0	0.0
סך כל הסובסידיות לתפוקה	103.2	104.5	4.1	-2.7
מספוא	6.7	2.9	-56.7	-61.1
מים	19.0	21.0	7.7	2.6
דשנים	4.6	4.7	8.6	-5.9
סך כל הסובסידיות לתשומה	30.3	28.6	9.0	-13.1
פיצויי בצורת	10.3	23.6	129.1	—
סך כל הסובסידיות	143.8	156.7	9.0	—

* נתונים מתוקנים.

ה ע ר ה : השינוי בכמות משקף את השינוי הריאלי בתפוקה הנתמכת.
השינוי במחיר משקף את השינוי בשיעור הממוצע של התמיכה ליחידת תפוקה נתמכת.
ה מ ק ו ר : נתוני משרד החקלאות.

בהיקף התמיכות; וזאת, משום שבמקביל לפעולות שתוארו לעיל, צמצמה הממשלה את היקף התמיכות למספוא מיבוא המהווה תשומה לייצור תוצרת בעלי החיים—והיצרנים קיבלו פיצוי על התייקרות המספוא באמצעות הסדר שהעביר את התמיכה שהיתה נהוגה במספוא, למוצרי ענפי בעלי החיים הצורכים את המספוא. בביצים וחלב התבטא הדבר בקיוזו חלקי של ירידת היקף התמיכות, שהיתה מתחייבת מהעלאת מחירי השוק של מוצרים אלו. בבשר עוף ובשר בקר הועלו מחירי המינימום למוצרים אלו, והדבר השתקף בעלייה ניכרת בשיעורי התמיכה ליחידת תפוקה נתמכת במוצרי הבשר (לוח י"9).

שיעור הירידה בפועל בתמיכה ליחידת תפוקה נתמכת בביצים וחלב, בשנת תש"ל, היה רק

6.4 ו-3.3 אחוזים בהתאמה, וזאת משום שההסדר המתייחס להמרת הסובסידיות בתקבולים מהשוק נכנס לתקפו רק בראשית ספטמבר והתבטא בפועל רק במשך חודש אחד, במשך כל השנה החקלאית הנסקרת. עיקר ההשפעה של מדיניות צימצום הסובסידיות לתפוקה החקלאית, יבוא, איפוא לידי ביטוי רק בשנת תשל"א.

בשנת תשל"ל נמשכה גם המגמה של צמצום התמיכות לגורמי ייצור. הדבר התבטא בהמשך ייקור המספוא הקנוי לבעל חיים, אם כי, כאמור, קיבלו החקלאים פיצוי עבור התייקרות המספוא ע"י המרת הסובסידיות לגורם הייצור בסובסידיות לתפוקה, או בהעלאת מחירי השוק של המוצרים שנתמכו בעקיפין באמצעות המספוא.

בסוף שנת תשל"ל, הועלו גם מחירי המים לחקלאים בשיעור של 12.5 אחוזים. יש לצפות לכן, להקטנת הסובסידיה למים בשנת תשל"א, כהמשך למגמת הצמצום בתמיכות לגורמי הייצור בחקלאות.

6. השקעות מלאי הון ומימון

א. השקעות ומלאי הון

סך ההשקעה הגולמית הריאלית בחקלאות ירד בשנת תשל"ל ב-2.3 אחוזים, לאחר עלייה ריאלית של 4.4 אחוזים בתשכ"ט, וירידה של כ-2 אחוזים בתשכ"ח. הירידה המתונה ברמת ההשקעות בתשל"ל, במחירים קבועים, הינה פרי מגמות מנוגדות בסעיפי ההשקעה השונים כדלקמן:

במטעים נמשכה מגמת הירידה בהשקעות הנמשכת כבר משנות השישים הראשונות, אם כי קצב הירידה הואט בתשל"ל בהשוואה לשנתיים הקודמות. בתשל"ל היתה ירידה בשיעור של כ-6.5

לוח י' 10

אומדן ההשקעה הגולמית בחקלאות, 1969 ו-1970

העלייה או הירידה (-) מ-1969 ל-1970			הערך במחירים שוטפים		
במחיר	בכמות	בערך	1970	*1969	
(אחוזים)			(מיליוני ל"י)		
9.4	-6.4	2.5	20.9	20.4	מטעים
0.0	35.3	35.3	9.2	6.8	בעלי חיים
11.7	26.1	40.9	49.6	35.2	מיבני משק שונים **
11.9	-9.0	1.8	91.5	89.9	ציוד ומכונות
					הבשרת קרקע, ניקוז ושימור
6.8	-14.2	-8.3	11.0	12.0	קרקע, מרעה טבעי וכו'
4.3	-25.4	-22.2	14.4	18.5	ייעור
10.1	-2.3	7.5	196.6	182.8	סך הכול בחקלאות
11.7	5.2	17.5	49.6	42.2	מפעלי מים
					סך הכול בחקלאות
10.4	-0.9	9.4	246.2	225.0	ומפעלי מים

הערך: ההשקעות שמקורן בתפוקה החקלאית הן לסוף שנה חקלאית, ואילו יתר ההשקעות הן לסוף שנת לוח.
* נתונים מתוקנים.

** מבני משק, בריכות דגים ורשתות השקיה מקומיות.

המקור: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.

אחוזים (לוח י"י-10) לאחר שבשנים תשכ"ח ותשכ"ט היו ירידות חריפות בשיעור של 22 ו-18 אחוזים בהתאמה. המשך הירידה בהשקעות במטעים, משקף את קיומן של מגבלות שיווק ביחס למרבית מיני הפירות.

זו השנה השנייה ברציפות שמגמת הגידול המהיר בהשקעות במלאי בעלי חיים נמשכת. בתשכ"ט היה הגידול בהשקעות בשיעור של 66 אחוזים, ובתש"ל כ-35 אחוזים. שיעורי גידול אלו משקפים את המשך מגמת ההתרחבות בענפי בעלי החיים ובמיוחד בענף הרפת. במקביל לכך, וכן כתוצאה מהמשך מגמת ההתרחבות בענף הלול, חל בתש"ל גידול מהיר בהשקעה במבני משק שונים. ההשקעה הגולמית הריאלית בסעיף זה גדלה בשיעור של 26.1 אחוזים, לאחר ירידה של 2.5 אחוזים בתשכ"ט.

ההשקעה הגולמית במכונות וציוד חקלאי ירדה בתש"ל, במחירים קבועים, בכ-9 אחוזים, לאחר שבשנים תשכ"ח ותשכ"ט היא גדלה בקצב מהיר של כ-25 ו-27 אחוזים בהתאמה. אך, אין לראות בירידה בקצב ההשקעות בסעיף זה שינוי במגמת הקיימת בחקלאות, של תחלופה בין הון לעבודה (המשתקפת ברמת ההשקעות הכלולות בסעיף זה), אלא התאמה ברמת מלאי המכונות והציוד על פני הזמן. זאת, מאחר שההשקעה המוגברת בשנתיים האחרונות, מוסברת בחלקה על רקע הצפיית לפיחות ששררו במשק ושגרמו, כנראה, להקדמת השקעות.

ביעור המשיכה מגמת הירידה בהשקעות להתקיים גם בתש"ל (שיעור ירידה של כ-25 אחוזים), לאחר שגם בשנתיים הקודמות היו ירידות בשיעורים דומים. הירידה בהשקעות ביעור—זו השנה השלישית ברציפות, לאחר שבתקופת המיתון (תשכ"ז) הן גדלו בשיעור של 76 אחוזים, מוסברת על רקע המשך צמצום העבודות היוזמות עם חיסול האבטלה.

לאחר שבמשך שנות החמישים, עלתה רמת ההשקעות בחקלאות בקצב מהיר, החלה מסתמנת מגמת ירידה בהיקף ההשקעה הגולמית בחקלאות החל מראשית שנות השישים.

קצב הירידה ברמת ההשקעות היה מהיר, במחצית הראשונה של שנות השישים (בשנים תש"ך עד תשכ"ה ירדה ההשקעה הגולמית בחקלאות בקצב שנתי ממוצע של 6.2 אחוזים), ואיטי יותר במחצית השנייה (בשנים תשכ"ו עד תשכ"ט ירדה ההשקעה הגולמית בחקלאות בקצב

לוח י"י-11

מלאי ההון בחקלאות*, 1969 ו-1970

העלייה או הירידה (-) מ"מ 1969 ל"מ 1970			הערך במחירים שוטפים		
במחיר	בכמות	בערך	1970	**1969	
(אחוזים)			(מיליוני ל"י)		
0.2	1.7	1.9	1,149	1,128	מטעים
0.5	5.5	6.1	2,053	1,935	מיבנים ***
0.4	2.6	2.9	458	445	מכונות וציוד
0.0	2.9	2.9	322	313	בעלי חיים ****
0.4	3.8	4.2	3,982	3,821	סך הכול

הערך: שיעורי השינוי חושבו על בסיס נתונים לא מעוגלים.

* להוציא ערך הקרקע ונכסים כספיים. הנתונים הם לסוף שנת לוח, פרט להשקעות שמקורן בתפוקה חקלאית: מטעים ובעלי חיים שהם לסוף שנה חקלאית.

** נתונים מתוקנים.

*** כולל: מבני משק, רשתות השקיה ומפעלי מים מקומיים, ייעור, הכשרת קרקע, ניקוז ושימור קרקע, מרעה טבעי וכדומה.

**** אינו כולל מלאי עופות לבשר ודגים.

חפ"ק: הנתונים עומדי על סמך גיריות עבודה של א. ל. גתון מבנק ישראל, ולפי הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.

שנתי ממוצע של 2.7 אחוזים). בשנים האחרונות נראה, כי מסתמנת מגמת גידול בהשקעות בחקלאות, אשר בחלקה מוסברת, אמנם, על ידי עליית שיעורי הגרט, אך כנראה היא גם משקפת את ההתייצבות במגמת קצב הגידול של התוצר והתפוקה המסתמנת בשנים האחרונות. משמנכים מסך ההשקעות בחקלאות את ההשקעה בייעור, אשר היקפה נקבע על ידי גורמים אקסוגניים למתרחש בסקטור החקלאי, מתקבל, כי שינוי מגמת ההשקעות בחקלאות החל עוד ב-1967. עד לשנה זו חלה ירידה מתמדת בהשקעות בחקלאות (למעט ייעור) במשך כל התקופה 1958 עד 1966. החל משנת 1967 החלה ההשקעה בחקלאות לגדול (במחירים קבועים), כאשר קצב הגידול הריאלי השנתי הממוצע, בארבעת השנים הגידונות (בהשקעות בחקלאות למעט ייעור) הינו 4.4 אחוזים. בשנת תש"ל, גדלה, אמנם, ההשקעה במחירים קבועים, למעט ייעור, ב-0.3 אחוז בלבד, אך זאת כתוצאה מהגורמים המקריים שפורטו לעיל, שהביאו, בשנה זו, לצמצום ההשקעה במכונות וציוד. ניכוי גורמים מקריים אלו, מצביע על כך שגם בתש"ל נמשכה מגמת הגידול בהשקעות. האמור לעיל, משתקף גם בשיעורי השינוי שחלו בשנים האחרונות במלאי ההון הגולמי בחקלאות. קצב הגידול במלאי ההון הגולמי הלך ותואט באופן הדרגתי, מ-6.3 אחוזים בשנת 1962 ל-2.1 אחוזים בשנת תשכ"ט, ואילו בשנת תש"ל הוא גדל ב-3.8 אחוזים (לוח י"11). החשה זו משקפת את העובדה, שההשקעה הגולמית בחקלאות בשנותיים האחרונות הינה ברמה גבוהה יותר מזו המתחייבת מהגידול בשיעורי הגרט, והיא מוסברת בעיקר ע"י הגידול המהיר, יחסית, במלאי ההון במבנים (5.5 אחוזים). בסעיפים מכונות וציוד מטעים ובעלי חיים, היו שיעורי הגידול במלאי ההון מתונים יותר (2.6, 1.7 ו-2.9 אחוזים בהתאמה).

(ב) מימון

סך תוספת האשראי המוסדי לחקלאות הסתכמה ב-1970 בכ-257 מיליון ל"י (לוח י"12), לעומת כ-209 מיליון ל"י ב-1969. עיקר הגידול בתוספת האשראי המוסדי לחקלאות נובע מאשראי

לוח י"12

האשראי המוסדי לציבור החקלאי, 1969 ו-1970

העלייה או הירידה (-) מ-1969 ל-1970	1970	*1969	
(מיליוני ל"י)	(מיליוני ל"י)		
(אחוזים)			
			מערכת הבנקאות
			בהכוונה **
14.3	35.9	286.6	250.7
34.7	63.6	246.7	183.1
22.9	99.5	533.3	433.8
			סך כל האשראי באמצעות מערכת הבנקאות
			מוסדות כספיים
			אשראי ממוסדות כספיים למימון חקלאי ****
13.2	74.2	635.8	561.6
4.1	0.7	17.7	17.0
12.9	74.9	653.5	578.6
			סך כל האשראי ממוסדות כספיים
17.2	174.4	1,186.8	1,012.4
			סך כל האשראי המוסדי ללא הסוכנות
—	82.5	—	—
—	256.9	—	—
			הסוכנות היהודית
			סך כל האשראי כולל הסוכנות

* נתונים מתוקנים.

** כולל אשראי כנגד פיקדונות הממשלה באמצעות מערכת הבנקאות. זה הסתכם בשנת 1969 ב-23.8 מיליון ל"י והונח כי ב-1970 לא חל בו שינוי.

*** כולל אשראי מתיווך שטורות.

**** חלק הארי של האשראי בסעיף זה ניתן ע"י בנק החקלאות, ומיעוטו על ידי בנק יעד, גירשיתופית, קרנות ומוסדות כספיים.

לחקלאות כאמצעות מערכת הבנקאות — בהכוונה ושלא בהכוונה — שגדל ב־1970 ב־100 מיליון ל"י בקירוב, לעומת 27 מיליון ל"י בלבד בתשכ"ט.

הגידול באשראי ממוסדות כספיים ואשראי מהסוכנות היהודית היה איטי יותר ב־1970 בהשוואה לאשתקד — כ־75 מיליון ל"י גידול באשראי ממוסדות כספיים לעומת כ־91 מיליון ל"י אשתקד; ו־82.5 מיליון ל"י מהסוכנות היהודית לעומת 90 מיליון ל"י בתשכ"ט.

קרוב למחצית מתוספת האשראי המוסדי באמצעות מערכת הבנקאות — בהכוונה ושלא בהכוונה — ניתנה לענף ההדריים — ענף שהיה נתון לקשיים מיוחדים — בעוד שיתרת התוספת התחלקה בין אשראי ליישובים חקלאיים הכלולים בהסדר האשראי המרוכז (כ־15 מיליון ל"י), לגידולים וענפים שונים הכלולים במסגרת קרנות היצוא ולגידולים מועדפים אחרים.

תוספת האשראי מהמוסדות הכספיים משקפת את הגידול באשראי שניתן מפיקדונות הממשלה למתן הלוואות ומאמצעי בנק החקלאות, הנמצא בבעלות הממשלה.

תוספת האשראי שנתנה הסוכנות היהודית שימש בעיקרו לביסוס ישובי ספר, ליישובים חלשים ולהקמת היאחזויות.